

Advies over het uit te werken restitutiebeleid inzake nazi-roofkunst

Dit advies (d.d. 4 november 2025) werd opgesteld door de tijdelijke commissie nazi-roofkunst ('ad hoc commissie'), samengesteld door mevr. Caroline Gennez, Vlaams minister van Welzijn en Armoedebestrijding, Cultuur en Gelijke Kansen, bestaande uit:

- Bruno De Wever (voorzitter)
- Evelien Campfens
- Anne Mie Draye
- Jacques Lust
- Veerle Vanden Daelen
- Nico Wouters

1. Inleiding

In de [Beleidsnota Cultuur 2025-2029](#) formuleerde de Vlaamse minister van Cultuur haar ambities omtrent de oprichting van een vaste restitutiecommissie die restitutieclaims inzake nazi-roofkunst zal behandelen:

“Ik onderzoek de noden en mogelijkheden om het restitutiebeleid verder op punt te stellen (RA, p.180). Ik maak daarbij werk van een gestructureerde afhandeling van de bestaande en toekomstige claims tot teruggave van tijdens de Naziperiode (1933-1945) geroofde kunst. Het is mijn bedoeling om volgend jaar een voorstel voor toetsingskader en beleidsuitgangspunten voor de behandeling van restitutieclaims aan de Vlaamse regering voor te leggen, samen met een voorstel tot samenstelling van de vaste adviescommissie hiervoor. Ik blijf ook collectiebeheerders stimuleren om herkomstonderzoek te voeren naar de stukken uit hun collectie.”

De minister herhaalde deze ambitie tijdens de vergadering van de [Commissie Cultuur in het Vlaams Parlement op 27 februari 2025](#).

Alvorens die vaste restitutiecommissie op te richten, is het nodig om binnen de Vlaamse Regering de beleidsuitgangspunten, beoordelingscriteria en werking van zulke commissie vast te leggen.

Daarom stelde de minister deze tijdelijke commissie (de zgn. 'ad hoc' commissie) samen, die, ten behoeve van de Vlaamse Regering, een advies verleent over het uit te werken restitutiebeleid inzake nazi-roofkunst, met name over:

- de door de nog op te richten vaste restitutiecommissie (hierna "restitutiecommissie") te hanteren **krijtlijnen/ beleidsuitgangspunten** bij de beoordeling van restitutieclaims;
- het door de restitutiecommissie te hanteren **toetsingskader** bij de beoordeling van restitutieclaims;
- de **werking** van de restitutiecommissie;

- de uit te **werken procedures** bij de behandeling van restitutieclaims;
- de **organisatie van het herkomstonderzoek** in het kader van restitutieclaims.

Bij de uitvoering van haar opdracht kon de tijdelijke commissie leunen op het voorbereidende onderzoek "*Aanzet tot toetsingskader voor de behandeling van restitutieclaims 'Joodse roofkunst'*" uitgevoerd door prof. dr. Bert Demarsin (KU Leuven) en opgeleverd in opdracht van het Departement Cultuur, Jeugd en Media in december 2024 (bijlage).

Onderhavig advies, dat op sommige punten inhoudelijk en tekstueel schatplichtig is aan Demarsins onderzoeksrapport, vloeit voort uit een kritische benadering van diens onderzoeksresultaten en van de door hem nog opengelaten vragen. Dit betekent geenszins dat elk aspect van de door Bert Demarsin geformuleerde voorstellen zonder meer wordt overgenomen.

In dit advies worden de termen 'herkomstonderzoek' en 'claimonderzoek' gebruikt. Met 'herkomstonderzoek' verwijst de tijdelijke commissie naar het proactief screenen van de 'provenance' (herkomst) van collectiestukken en van het, indien nodig, uitgebreider herkomstonderzoek voeren van collectiestukken die mogelijk als nazi-roofkunst (1933-1945) kunnen worden beschouwd. De term 'claimonderzoek' gebruikt de tijdelijke commissie in dit advies om te verwijzen naar het diepgaande herkomstonderzoek dat gevoerd moet worden bij de behandeling van een ingediende restitutieclaim zelf.

2. Preliminare bedenkingen

De tijdelijke commissie bevestigt de noodzaak om binnen het uit te werken restitutiebeleid een vaste restitutiecommissie op te richten.

Voorafgaand aan het concrete advies wenst de tijdelijke commissie **onderstaande preliminare bedenkingen** mee te geven:

- De tijdelijke commissie adviseert om **een restitutiebeleid voor roofkunst** uit te werken voor andere casussen die betrekking hebben op **WO II** (bijvoorbeeld roofkunst door geallieerden...), maar ook, en in het bijzonder, **voor koloniale roofkunst**. De tijdelijke commissie adviseert de Vlaamse regering om ook haar verantwoordelijkheid op te nemen voor de ontwikkeling van een **restitutiebeleid voor andere cultuurgoederen met een betwiste herkomst**, waarbij het kader van het restitutiebeleid nazi-roofkunst als basis kan worden genomen.
- De problematiek van herstel, erkenning en restitutie m.b.t. nazi-roofkunst is per definitie een transnationaal probleem. De tijdelijke commissie benadrukt dat de problematiek van nazi-roofkunst, maar bij uitbreiding de hele problematiek van roofkunst, zo breed mogelijk behandeld dient te worden. Ze pleit hierbij voor een **nauwe samenwerking met de federale overheid**, temeer omdat het gros van de archieven bewaard wordt door deze overheid en nazi-roofkunst ook aanwezig is in federale collecties. De tijdelijke commissie pleit dan ook voor een samenwerkingsfederalisme en om de reeds bestaande overlegfora tussen de verschillende overheden hierover verder uit te diepen en te versterken.
- De commissie adviseert dat de Vlaamse overheid zich na een beslissing tot restitutie, ingeval van samenloop, niet zal beroepen op de uitvoerbepalingen van het Topstukkendecreet.¹

---

¹ Decreet van 24 januari 2003 houdende bescherming van het roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang), artikels 11 en 11bis.

3. Advies over de concrete doelstellingen en uitgangspunten van het op te richten restitutiebeleid nazi-roofkunst

De tijdelijke commissie stelt dat wegens de historische verantwoordelijkheid van de Europese samenleving voor het onnoemelijke leed veroorzaakt tijdens de Holocaust en wegens de tekortkomingen van de nationale overheden bij het naoorlogse proces van rechtsherstel, het noodzakelijk is om aandacht te besteden aan hoe elementen van erkenning en herdenking van geleden onrecht in de behandeling van restitutieclaims in het kader van nazi-roofkunst kunnen worden geïntegreerd zonder de kernfunctie van de procedure (opheldering van eigendoms kwesties) uit het oog te verliezen. Deze elementen, zoals geformuleerd door Bert Demarsin, zijn:

- Waarheidsvinding;
- Gerechtigheid/individueel rechtsherstel;
- Erkenning/herinnering;
- Collectieve verwerking.

Daarnaast benadrukt de tijdelijke commissie het reeds aangegane engagement van België om de verschillende kaderteksten en internationale uitgangspunten rond de aanpak van nazi-roofkunst te onderschrijven. De commissie verwijst hierbij in het bijzonder naar de uitgangspunten zoals geformuleerd in de **Washington Principles** (1998)² en de hierbij horende **Best Practices** (2024).³ Deze uitgangspunten dienen als leidraad voor het op te starten restitutiebeleid.⁴

De tijdelijke commissie formuleert **vijf belangrijke uitgangspunten** die cruciaal zijn in de uitwerking van een zinvol restitutiebeleid rond nazi-roofkunst:

3.1. Het is noodzakelijk om een restitutiecommissie nazi-roofkunst op te richten.

De oprichting van zulke restitutiecommissie ligt in de lijn van de *Washington Principles* en de *Best Practices*. Landen die deze teksten onderschrijven – zoals België – worden aangemoedigd om een onafhankelijk expertenorgaan in het leven te roepen, belast met de behandeling van individuele restitutieclaims.

Deze organen worden verondersteld evenwichtig, deskundig en representatief te zijn samengesteld. De *Washington Principles* en de *Best Practices* benadrukken het belang van

---

² [Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art - United States Department of State](#). De *Washington Principles* zijn een maatgevend document met twee grote actiepunten: identificatie en opsporing (met inbegrip van openstelling van archieven) van cultuurobjecten en het vinden van rechtvaardige en billijke oplossingen voor tegenstrijdige eigendomsaanspraken, met het oog op restitutie.

³ [Best Practices for the Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art - United States Department of State](#). De *Best Practices* vormen een nadere uitwerking van de *Washington Principles* waarbij 25 jaar aan ervaringen werden meegenomen.

⁴ Overige vaak aangehaalde verklaringen over dit onderwerp zijn: Council of Europe, Resolution 1205, 'Looted Jewish Cultural Property' (1999) Doc 8563; Vilnius Forum Declaration (2000) <https://www.lootedart.com/MFV7EE39608>; Terezín Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues (2009) <https://www.lootedartcommission.com/NPNMG484641> (Terezín Declaration).

kwaleitsvolle alternatieve geschillenprocedures bij de beoordeling van restitutieclaims. Dit, omdat het positieve (eigendoms)recht veelal onvoldoende basis biedt voor rechtvaardige oplossingen voor eigendomsvragen rond “roofkunst”, en weinig basis biedt voor het herstel van rechten van de oorspronkelijke, beroofde, eigenaren. Procesrecht is nodig als een reflexief recht dat het materiële recht in de juiste richting stuurt, op weg naar een beslissing. Dat geldt ook voor morele beoordelingsmaatstaven, die moeten leiden tot rechtvaardige en eerlijke oplossingen, maar die zijn ingebed in een welbepaalde procedure die in een rechtstaat als België aan kwaliteitsvereisten moet voldoen.

De tijdelijke commissie adviseert bijgevolg de oprichting van zulke restitutiecommissie voor de behandeling van restitutieclaims inzake nazi-roofkunst, waarbij het nodig is om deze commissie als onafhankelijk en evenwichtig samengesteld expertenorgaan te laten werken volgens kwaliteitsvolle procedures, en dat via een centraal contactpunt (cf. infra) bereikbaar is. Onder punt 4. worden deze zaken in detail uitgewerkt.

3.2. Er moet ingezet worden op proactief herkomstonderzoek.

Collectiebeheerders worden aangemoedigd **proactief herkomstonderzoek uit te voeren of om collecties te screenen op mogelijke roofkunst**. Dit sluit aan bij de ambitie van de minister om collectiebeheerders te blijven stimuleren om herkomstonderzoek te voeren.⁵ Omdat hier praktische en financiële obstakels kunnen opduiken, adviseert de commissie om in te zetten op financiële *incentives* voor herkomstonderzoek, hetzij via een apart financieringskanaal, hetzij via projectsubsidies (bijvoorbeeld via het [Cultureelerfgoeddecreet \(2021\)](#)). Dit advies gaat, gezien de focus van de opdracht van deze tijdelijke commissie, in de eerste plaats over herkomstonderzoek inzake nazi-roofkunst (1933-1945).

Hierbij is het ook van belang om **reeds uitgevoerde projecten en good practices te delen**. De commissie adviseert om *FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed* hierin een rol te laten spelen.

De **resultaten** van het reeds uitgevoerde, lopende en geplande herkomstonderzoek (waarvoor mensen en middelen moeten worden vrijgemaakt), dienen breed en gecentraliseerd te worden **gecommuniceerd**, om zo eventuele verzoekers de kans te geven hierop in te spelen.

Bij de opvolging van dit proactieve herkomstonderzoek, krijgt de restitutiecommissie een **adviserende rol** (cf. infra).

---

⁵ [Beleidsnota 2024-2029. Cultuur | Vlaanderen.be](#) p. 22. Als basisprincipe is herkomstonderzoek opgenomen in de [deontologische code van de International Council of Museums \(ICOM\)](#) (2.2, 2.3, 2.4, 2.9, 2.11 en 3.4 en 4.5.). Hier wordt duidelijk gestipuleerd onder punt 2.3. *Provenance and Due Diligence* dat de verwerving (aankoop, legaat, schenking, gift, bruikleen, e.a.) legaal moet gebeuren, een volledige herkomst wordt onderzocht en moet voldoen aan de zorgvuldigheidseisen. De bijhorende *Standards on Accessioning* vermeldt duidelijk dat bij verwerving van cultuurgoederen alle beschikbare documenten worden geraadpleegd en ingekeken, het eigendomsrecht wordt nagegaan, een grondig herkomstonderzoek wordt gevoerd om vast te stellen en te vermijden dat gestolen, ‘problematische cultuurgoederen’ worden aangeworven. ICOM stelde eveneens de minder gekende [Practical Guidelines Deaccessioning](#) op waarbij bij ‘ontzaming’, verwijdering uit een museumcollectie met als motiveringen een gewijzigde museummissie, de materiële toestand, de authenticiteit van het voorwerp, onrechtmatig bezit en onder punt 8 het bezit in tegenstelling met (veranderde) ethische principes: “*the object may be subject to other legal claims for return or restitution*” wordt vermeld.

3.3. Claimonderzoek

In het kader van de te behandelen individuele restitutieclaims is **onafhankelijk claimonderzoek** noodzakelijk. Dergelijk onderzoek in het kader van ingediende restitutieclaims moet kwaliteitsvol worden uitgevoerd. Men kan kiezen om hiervoor een apart onderzoeksbureau op te richten, of om een budget te voorzien waarmee experts ad hoc kunnen worden aangeduid om bij claims neutraal claimonderzoek uit te voeren.

3.4. Communicatiestrategie en centraal contactpunt voor restitutie van nazi-roofkunst

De tijdelijke commissie adviseert om **voor het uit te werken restitutiebeleid (inclusief de commissie en haar werking) een duidelijke communicatiestrategie** te voorzien, zodat de procedures, etc. (internationale) bekendheid genieten en eenvoudig te raadplegen zijn door rechtzoekenden. De tijdelijke commissie beveelt dan ook aan om een centraal contactpunt voor restitutieclaims in te richten.⁶

3.5. Bescherming van cultureel erfgoed nu en in de toekomst

Naast de uitwerking van een beleid over de behandeling van roofkunst uit het verleden, acht de commissie het belangrijk om ook in te zetten op de bescherming van cultureel erfgoed naar de toekomst toe. Hierbij is het nodig om **uitvoering te geven aan internationale verdragen en conventies** die België onderschreef, zoals het Unesco 1970 Verdrag om de illegale handel in cultuuroederen tegen te gaan,⁷ en andere internationale instrumenten, waaronder de eerder vermelde ICOM deontologische code (cf. supra) die sinds 1986 geldt als minimumstandaard voor alle musea. Verwijzend naar de reeds bestaande internationale richtlijnen rond de **verwerving van of beschikking over cultuuroederen**, benadrukt de tijdelijke commissie nogmaals de noodzaak voor collectiebeherende instellingen om systematisch in te zetten op herkomstonderzoek (cf. supra).

---

⁶ De werking van dit contactpunt zal bepaald worden door de restitutiecommissie.

⁷ <https://www.unesco.org/en/fight-illicit-trafficking/about?hub=416>

4. Advies over het mandaat en de werkwijze van de op te richten restitutiecommissie nazi-roofkunst

De tijdelijke commissie adviseert ten aanzien van het mandaat en de werkwijze van de restitutiecommissie het volgende:

4.1. Mandaat van de restitutiecommissie

De restitutiecommissie krijgt als taak de beoordeling van individuele teruggaveverzoeken van cultuurobjecten⁸ waarvan de oorspronkelijke eigenaar door omstandigheden die kunnen worden toegerekend aan het naziregime onvrijwillig het bezit verloor, en die tegenwoordig deel uitmaken van de Collectie Vlaamse Gemeenschap of zich binnen de Vlaamse Gemeenschap bevinden. De restitutiecommissie adviseert op basis van billijkheid en rechtvaardigheid tot honorering of afwijzing van een teruggaveverzoek, of een andere oplossing, afhankelijk van de bijzondere omstandigheden van het geval.

1. De restitutiecommissie **adviseert** de Vlaamse Regering, bij delegatie de minister van Cultuur, over restitutieclaims op cultuurobjecten die **tot de Collectie Vlaamse Gemeenschap behoren**. Wanneer de Vlaamse Regering/minister een van het advies afwijkende beslissing neemt, zal zij bijzondere aandacht besteden aan de motivering.
2. De commissie formuleert **een uitspraak op verzoek van lokale overheden of particulieren en een (restitutie) eisende partij**, voor zover deze in onderling overleg zijn overeengekomen de uitspraak van de commissie als bindend te erkennen. De commissie treedt hier op als **scheidsgerecht**, dat door partijen kan worden aangesproken op basis van vrijwilligheid, gezien het principe van gemeentelijke autonomie en het eigendomsrecht. In dit geval adviseert de tijdelijke commissie om de beide partijen een contractuele verbintenis te laten aangaan voorafgaand aan de behandeling van de restitutieclaims, waarin onder meer verduidelijkt wordt dat men zich zal schikken naar de uitspraak van de restitutiecommissie en men de verjaring niet zal invoeren. Op die manier zijn de investeringen in de werking van de commissie ook in deze casussen te verantwoorden.
3. De restitutiecommissie kan daarnaast op verzoek of op eigen initiatief, de regering of de minister **adviseren over aangelegenheden** die nazi-roofkunst aanbelangen, en in het bijzonder het proactieve herkomstonderzoek.

---

⁸ De commissie hanteert de definitie van cultuurobject zoals in recente EU regelgeving wordt gegeven (zie EU [Verordening 2019/880](#) art. 2), te weten 'ieder voorwerp dat van belang is voor de archeologie, de prehistorie, de geschiedenis, de letterkunde, de kunst of de wetenschap zoals nader gepreciseerd in de bijlage van deze verordening'.

4.2. Decretale grondslag

De tijdelijke commissie is van mening dat door de onder punt 3 geformuleerde uitgangspunten een decretale grondslag nodig is voor de oprichting van de restitutiecommissie en de uitwerking van een restitutiebeleid. Hiervoor pleiten de nood aan democratische gedragenheid door een debat in het Vlaams Parlement en het regelen van juridisch-technische problemen bij onder meer het mogelijk maken van eigendomsoverdracht van cultuurgoederen die deel uitmaken van het openbaar domein. Uit onderzoek blijkt dat noch het Topstukkendecreet noch het Cultureelerfgoeddecreet⁹ het nodige juridische kader bieden om deze regeling via een wijziging in te voegen.

4.3. Samenstelling van de restitutiecommissie

De tijdelijke commissie meent dat onafhankelijkheid van de restitutiecommissie noodzakelijk is om het recht op een eerlijke behandeling te kunnen garanderen.

De tijdelijke commissie adviseert om de restitutiecommissie evenwichtig samen te stellen, bestaande uit een oneven aantal onafhankelijke leden (tussen 5 en 9 leden, waarbij de voorzitter, bij staking van stemmen, de doorslaggevende stem heeft), die minstens onderstaande competenties vertegenwoordigen:

- Deskundige inzake herkomstonderzoek (historicus/kunsthistoricus)
- Deskundige inzake cultureel erfgoedrecht
- Deskundige inzake geschiedenis WO II en Holocaust
- Deskundige inzake collectiebeheer

De tijdelijke commissie adviseert om de restitutiecommissie samen te stellen via **een open oproep**. Op die manier wordt het besluitvormingsproces breder opengetrokken en kunnen meer stemmen deel uitmaken van het debat.

De tijdelijke commissie adviseert om de mandaten van niet alle leden samen te laten beëindigen, om zo **voldoende continuïteit** te garanderen. In de praktijk betekent dit dat bv. bij een vierjarige termijn, die één keer verlengbaar is, het mandaat bij de verlenging voor de helft van de leden na twee jaar wordt beëindigd. Hun opvolgers krijgen dan wel vier jaar. Nieuwe leden worden best via een open oproep en niet via coöptatie aangeduid.

De tijdelijke commissie adviseert om de mogelijkheid te voorzien dat de vaste commissie ook externe expertise kan aantrekken voor specifieke onderzoeksvragen en, afhankelijk van het dossier, ook externe experts en waarnemers kan uitnodigen voor deelname aan haar werkzaamheden.

4.4. Interne werking van de commissie

1. **Secretariaat:** het is nodig dat de restitutiecommissie ondersteund wordt door een secretaris. Die secretaris kan een personeelslid van de Vlaamse overheid zijn, maar is expliciet voor de taken in het kader van de restitutiecommissie enkel verantwoording verschuldigd aan de restitutiecommissie.

---

⁹ [Decreet houdende de ondersteuning van cultureelerfgoedwerking \(citeeropschrift: Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021\)](#)

2. **Bijkomende expertise:** de restitutiecommissie wordt in staat gesteld om onafhankelijke expertise aan te trekken, hoofdzakelijk in het kader van het voor individuele restitutieverzoeken benodigde claimonderzoek. Er worden voldoende middelen vrijgemaakt om dit mogelijk te maken.

4.5. Procedure van verzoeken/claims

De restitutiecommissie maakt, in overleg met de minister, voorafgaand aan de werking **een (huishoudelijk) reglement** waarin het procedureverloop wordt verduidelijkt en gecommuniceerd. Er worden aparte procedures uitgewerkt voor de werking van de commissie als adviesorgaan (zie 4.1.-1) en als scheidsgerecht (zie 4.1-2). Daarbij adviseert de tijdelijke commissie de volgende uitgangspunten in acht te nemen: de restitutiecommissie hanteert het **beginsel van hoor en wederhoor**, maakt haar **adviezen, voor zover mogelijk, openbaar** en bezorgt **jaarlijks een verslag over haar werkzaamheden aan de Vlaamse regering/minister**.

4.6. Aanvang van procedure bij restitutieverzoeken

1. Voor zover het een adviesverzoek betreft over een cultuuro goed uit de Collectie Vlaamse Gemeenschap (cf. 4.1.-1) kan een verzoek eenzijdig worden voorgelegd aan de restitutiecommissie. De restitutiecommissie stelt de minister en de beherende instelling van deze aanvraag op de hoogte.
2. Wanneer de restitutiecommissie als scheidsgerecht optreedt (als het een cultuuro goed betreft dat geen deel uitmaakt van de Collectie Vlaamse Gemeenschap, maar zich wel binnen de Vlaamse Gemeenschap bevindt), dienen beide partijen vooraf in te stemmen met voorlegging van het verzoek aan de restitutiecommissie en met het naleven van de uiteindelijke uitspraak. Dit laatste zal voor behandeling vastgelegd worden in een overeenkomst (cf. 4.1.-2).
3. De restitutiecommissie neemt een verzoek **in behandeling** als
  - de verzoeker onderzoek heeft verricht dat de onvrijwilligheid van het bezitsverlies prima facie ondersteunt.
  - de verzoeker de eigendomspositie van het betreffende cultuuro goed van haar/zijn rechtsvoorganger aannemelijk heeft gemaakt. Daarbij dient rekening te worden gehouden met lacunes en dubbelzinnigheden als gevolg van de tijd die is verstreken en de bijzondere omstandigheden van het naziregime en de Holocaust.
  - de verzoeker tot de kring van rechthebbenden behoort ten aanzien van het vermogen van de oorspronkelijke eigenaar, en deze alle (bekende) rechthebbenden vertegenwoordigt. De verzoeker dient inzicht te geven in de vermogensrechtelijke

positie van de voormalige eigenaar waaruit blijkt wie gerechtigd zijn tot haar/zijn vermogen.¹⁰

- de minister/beherende instelling duidelijkheid heeft verschaft over de huidige juridische status van het betreffende cultuurgoed.
- het geen zaak betreft waarover een gerechtelijke procedure aanhangig is of in het verleden een inhoudelijk rechterlijk oordeel is gegeven, dan wel een cultuurgoed betreft waarvan rechthebbenden eerder uitdrukkelijk afstand hebben gedaan. Een verzoek kan in de laatste gevallen niettemin in behandeling worden genomen als naar het oordeel van de restitutiecommissie sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden die een nieuwe behandeling rechtvaardigen.

4.7. Materieel beslissingskader restitutieverzoeken

1. De restitutiecommissie beoordeelt individuele teruggaveverzoeken van cultuurgoederen¹¹ waarover de oorspronkelijke eigenaar door omstandigheden die kunnen worden toegerekend aan het naziregime (1933-1945) onvrijwillig het bezit verloor (4.1). De restitutiecommissie komt daarbij tot een billijke en rechtvaardige oplossing, zoals is bepaald in de *Washington Principles* en *Best Practices*, afhankelijk van de bijzondere omstandigheden van het geval. Deze kan afwijken van een uitkomst onder toepassing van het reguliere eigendomsrecht, alleen al omdat juridisch gezien veel claims inmiddels verjaard zullen zijn.
2. De restitutiecommissie kan adviseren en beslissen tot teruggave, afwijzing van het verzoek of tot een andere oplossing, waarbij in ieder geval de volgende omstandigheden in aanmerking worden genomen:
  - Het is in hoge mate aannemelijk dat het cultuurgoed toebehoorde aan de persoon die in het verzoek wordt aangeduid als oorspronkelijke eigenaar, en dat deze het bezit daarover door omstandigheden die kunnen worden toegerekend aan het naziregime onvrijwillig heeft verloren in de periode 10 januari 1933 - 8 mei 1945.
  - De verzoeker(s) is (zijn) rechthebbende(n) van het vermogen van de oorspronkelijke eigenaar en vertegenwoordigt de rechthebbenden. Veelal zal het gaan om erfgenamen maar dat kan anders liggen als een rechtspersoon de oorspronkelijke eigenaar was (bijvoorbeeld kunsthandel).
  - Er zijn geen bijzondere omstandigheden die onvoorwaardelijke teruggave in de weg staan. Hierbij kan worden gedacht aan conflicterende aanspraken, of aan andere (juridische) omstandigheden zoals een eerder ontvangen financiële vergoeding voor het verlies van het cultuurgoed.

---

¹⁰ Erfrechtelijk kunnen restitutieprocedures zeer complex zijn en er kan, na zo lang, sprake zijn van vele erfgenamen/rechtsofvolgers. Het is aan deze laatsten daar inzicht in te geven, omdat het gaat om privacygevoelige en vertrouwelijke informatie.

¹¹ Het betreft enkel objecten die zich bevinden in het grondgebied van de Vlaamse Gemeenschap.

3. De restitutiecommissie zal in elke individuele casus aan de hand van de specifieke omstandigheden beoordelen of de cultuurobjecten effectief door omstandigheden die kunnen worden toegerekend aan het naziregime onvrijwillig verloren zijn geraakt. Alhoewel dit niet a priori in een algemeen kader kan worden vastgelegd, worden daarbij de volgende aandachtspunten meegegeven:
- bij de beoordeling van de onvrijwilligheid houdt de restitutiecommissie rekening met lacunes en dubbelzinnigheden als gevolg van de tijd die is verstreken en de bijzondere omstandigheden van het naziregime en de Holocaust.
  - in geval van bezitsverlies door een tot een vervolgte bevolkingsgroep behorende eigenaar in de periode 1933-1945 geldt een vermoeden van onvrijwillig bezitsverlies in de zin van het restitutiebeleid. Onder bezitsverlies in deze zin kan worden verstaan inbeslagname of toe-eigening op grond van discriminerende maatregelen, verkoop onder dwang, of het onbeheerd achterlaten in verband met een vlucht of vrijheidsberoving. Dit vermoeden kan worden bevestigd of weerlegd door specifieke aanwijzingen zoals:
    - o (i) de locatie en het moment van het bezitsverlies (was dit in een door de nazi's beheerst gebied?);
    - o (ii) de persoon en functie van de tegenpartij (was er sprake van ongelijke machtsverhoudingen?);
    - o (iii) de hoogte van de tegenprestatie bij een verkoop (weerspiegelt de verkoopprijs de werkelijke waarde?); en
    - o (iv) kon de oorspronkelijke eigenaar vrij beschikken over de verkoopprijs (of is dat bedrag aangewend voor het voldoen van discriminerende belastingen of kosten voor onderduik of voor een vlucht?)
  - In geval van een verkoop in een periode of op een locatie waar (nog) geen sprake was van discriminerende nazimaatregelen die de betreffende eigenaar direct troffen, of door kunsthandel (die de handel verkoop tot doel heeft), dient dit in hoge mate aannemelijk te worden gemaakt.¹²

---

¹² In navolging van de *Best Practices* en de praktijk in ons omringende landen adviseert de tijdelijke commissie de mogelijkheid open te houden de verkoop van zogenaamde 'vluchtgoederen' - waarbij het gaat om kunstwerken die in veilige derde landen werden verkocht door gevluchte eigenaren – als onvrijwillig aan te merken, en eveneens (met instemming van de verkoper tot stand gekomen) handelsverkopen. In deze gevallen dienen de verzoekers de onvrijwilligheid echter in hoge mate aannemelijk te maken.